

אחריות בנקאית לסביבה

ניהול סיכונים סביבתיים בבנקים ובגופים פיננסיים

כתיבה ועריכה:

תמר גנות, עו"ד

אורן עזריה, כלכלן סביבתי

אדם טבע ודין – אגודה ישראלית להגנת הסביבה (ע"ר)

תל אביב

חשון תשס"ו

נובמבר 2006

עבודה זו התאפשרה הודות לתמיכתן הנדיבה של קרן ברכה וקרן ריצ'ארד ורודה גולדמן

אדם טבע ודין – עמותה ישראלית להגנת הסביבה (ע.ר.)

עמותת "אדם טבע ודין" הוקמה ב- 1990 על-ידי אנשי מקצוע מתחום המדע, המשפט והתכנון, במטרה להוות גוף מקצועי בלתי תלוי שידאג לאינטרס הציבורי בשמירה על איכות הסביבה בישראל. בעמותה כ- 3,000 חברים. צוות העובדים פועל על מנת להרחיק ולמנוע מפגעים סביבתיים וסכנות לציבור, לקדם חוקים סביבתיים ולפקח על אכיפתם, לייצג את הציבור במאבקו לצדק סביבתי, להגביר באמצעות חינוך והסברה את מודעות הציבור לצורך האמיתי בשמירה על הסביבה ועל המשאבים הטבעיים ולקדם את האינטרסים הסביבתיים של מדינת ישראל.

כתובת העמותה: רחוב לילינבלום 41, תל אביב 65134

טלפון: 03-5669939

פקס: 03-5669940

אתר אינטנט: www.yarok.org.il

E-mail: info@iued.org.il

©

כל הזכויות שמורות

All Rights Reserved

אין להעתיק או להפיץ חוברת זו או קטעים ממנה,
בכל צורה שהיא דרך אמצעי אלקטרוני ומכני,
לרבות צילום, הקלטה, הקלדה וכיו"ב
ללא אישור של אדם טבע ודין בכתב

תוכן העניינים

- 4 - תקציר מנהלים
- 5 - למה הסיכון הסביבתי רלוונטי לאחריות פיננסית?
- 5 - סיכונים סביבתיים הם סיכונים פיננסיים
- 6 - מעגלי אחריות סביבתית
- 8 - ניהול סיכונים סביבתיים בגופים פיננסיים בעולם
- 8 - הצהרה של מוסדות פיננסיים בדבר סביבה ופיתוח בר-קיימא
- 9 - עקרונות המשווה
- 10 - אימוץ תכנית לניהול סיכונים סביבתיים
- 11 - פיקוח על הבנקים בעולם
- 12 - כיצד מנהלים סיכונים פיננסיים בארץ?
- 14 - מקרה מבחן – תעשיות אלקטרוכימיות
- 14 - רקע עובדתי
- 15 - הסיפור הכלכלי
- 16 - מה יש לעשות, אם כך?
- 16 - תכנית לניהול סיכונים סביבתית
- 17 - הצעת אט"ד להליך ניהול סיכונים סביבתיים בבנקים
- 21 - אחריות פיננסית לפי מגזרים
- 26 - כיצד ניתן היה לצמצם את הסיכון בעניין תעשיות אלקטרוכימיות?
- 26 - מקומם של בנק ישראל והמפקח על הבנקים בניהול סיכונים סביבתיים
- 28 - סיכום
- 29 - מקורות
- 31 - נספח: מדדים בתכנית לניהול סיכונים סביבתית

תקציר מנהלים

גוף פיננסי הנותן, מלווה ומשקיע כספים חשוף לסיכונים פיננסיים רבים. חלק מסיכונים אלו, דוגמת סיכונים מימון ואשראי, ריבית או סיכונים שוק, ידועים מזה כבר בעולם הכלכלה, והביאו לפיתוח מערכות יעילות לניהולם, הערכתם וצמצומם. ואולם לאחרונה, בינות לסיכונים ידועים אלו, הולכת ומתחזקת ההכרה בסוג נוסף של סיכונים – סיכונים סביבתיים. הללו, על אף השלכותיהם המשמעותיות והסיכונים הפיננסיים הנלווים אליהם, לא זוכים עד כה להתייחסות מספקת של הגופים הבנקאיים והפיננסיים בישראל.

בעולם הבינו כי גם נושא הפגיעה בסביבה מהווה מרכיב משמעותי במגוון הסיכונים הקיימים וכי ללא התחשבות בסיכונים סביבתיים במכלול השיקולים לפני מתן הלוואה, מימון או השקעה לא ימלאו מנהלי הגופים הפיננסיים את תפקידם נאמנה ולא יעמדו ברף האחריות המקצועית הנדרשת מהם.

בדוח זה נבקש להצביע על המגמות העולמיות בניהול סיכונים סביבתיים, על הרציונל הכלכלי המחייב התייחסות מהותית לסיכונים אלו, ועל החובה המונחת על כתפי דירקטורים ומנהלים בבנקים ישראלים להטמיע מערכות לניהול סיכונים סביבתיים כחלק בלתי נפרד מהתנהלות בנקאית ראויה. כמו כן, נבחן את ההתפתחויות המשפטיות והציבוריות המקומיות המביאות להעצמת הסיכונים הסביבתיים ואשר אינן מותירות עוד מקום לספק באשר לצורך להתייחסות מעמיקה של המערכת הבנקאית אליהם.

מבין היוזמות העולמיות החשובות בנושא זה אנו מצביעים על ה"הצהרה של מוסדות פיננסיים בדבר סביבה ופיתוח בר-קיימא" (UNEP FI), תיקון אחרון מאי 1997 – יוזמה מבית האו"ם המכירה במחויבות של גופים פיננסיים לעקרונות פיתוח בר קיימא, וכן על "עקרונות המשווה" (Equator Principles), סדרת עקרונות פיננסיים, המאומצים בצורה וולונטרית על-ידי בנקים ברחבי העולם במטרה לשפר ניהול והערכת סיכונים סביבתיים במימון פרויקטים. נדגים כיצד בארצות הברית ובארצות האיחוד האירופי מובילים הבנקים המרכזיים תכניות לניהול סיכונים סביבתיים בבנקים, ואף מסייעים לבנקים מקומיים בפיתוח כלים על מנת להוציא לפועל תכניות שכאלה.

בישראל, למרות הערכת הסיכונים המורכבת שנוקטים גורמי המימון הפיננסיים, לא נשקלים בכובד ראש שיקולים סביבתיים. במסמך זה ננתח כיצד התעלמות זאת הובילה להפסדים ניכרים במקרה המתואר של תעשיות אלקטרוכימיות, כאשר ההתחייבויות לבנקים הגדולים (לאומי, פועלים ודיסקונט) נאמדו בלא פחות מ-245 מליון ₪ בעת סגירת המפעל. לא זו בלבד שהבנקים טרם ראו החזר של השקעתם זו, אלא הם אף נתבקשו לממן חלק מפעולות פינוי החומרים המסוכנים משטח המפעל. עמדת היועץ המשפטי לממשלה היתה כי בעלי השעבוד (וביניהם הבנקים) נושאים באחריות הפיננסית לניקוי הקרקע במפעל.

לבסוף, נציע במסמך זה מסגרת ראויה לניהול סיכונים סביבתיים בבנקים ומוסדות פיננסיים. תכנית לניהול סיכונים סביבתיים צריכה להיות מותאמת לארגון ולאופי פעילותו. אנו סבורים כי ראוי שגורמים המפקחים על המערכת הבנקאית בארץ, ביניהם בנק ישראל והמפקח על הבנקים, יתנו גושפנקא מחייבת להנחיות ו/או לכללים הנדרשים לניהול הסיכונים הסביבתיים. אנו תקווה כי ראשי המערכת הבנקאית בארץ ירימו כפפה זו, המשמשת כבר רבות מהמדינות המתוקנות בעולם, ויצעידו את הבנקאות הישראלית צעד נוסף קדימה.

למה הסיכון הסביבתי רלוונטי לאחריות פיננסית?

לפיתוח כלכלי השפעה בלתי נמנעת על הסביבה בה אנו חיים ופועלים ואף ההיפך נכון הוא – לאיכותה של הסביבה, לקצב חידושה ולמצבה יש השפעה מהותית על הפיתוח הכלכלי והחברתי ועל כלל הפעולות האנושיות, לרבות כאלו שאנו נוטים לתייג כ"פיננסיות גרידא" על-פי עקרונות הכלכלה הניאו-קלאסית.

פיתוח מואץ ובלתי מושכל עלול להביא לפגיעה קשה ובלתי הפיכה בסביבה, בבריאות הציבור, במשאבי הטבע ובאינטרסים של הדור שלנו ושל הדורות הבאים גם יחד. הצורך לאזן בין הצורך החברתי בקידמה ופיתוח, לבין הפגיעה בסביבה הנגזרת ממנה לעיתים, הביא לגיבוש תפיסה חדשה המשלבת בין פיתוח כיום לבין צרכי החברה והסביבה בהווה ובעתיד. המושג "פיתוח בר קיימא" בא לבטא השקפה חדשה זו, ומשמעו פיתוח העונה על צרכי הדור הנוכחי מבלי להתפשר על יכולתם של הדורות הבאים לענות על צרכיהם.

כל הגופים העסקיים הלוקחים חלק בפיתוח הכלכלי, זקוקים בעידן המודרני למימון כספי של פעילותם, ופונים לשם כך לגורמים פיננסיים שונים דוגמת בנקים ובתי השקעות. יוצא מכך, שיש לגופים הפיננסיים חלק משמעותי בפיתוח בר-קיימא ולמעשה על פיהם יישק דבר. ואולם לצד הכוח עומדת החובה להפעיל שיקול דעת ומדיניות ראויה בכל הנוגע להיבטים סביבתיים של הפעילות העסקית במשק. מבלי ליטול אחריות זו, מועלים למעשה הבנקים בחובת האמון שלהם כלפי לקוחותיהם וכושלים במילוי התפקיד הפיננסי והחברתי רב המשקל המוטל על כתפיהם.

כפי שנראה בדוח שלהלן, לצד האחריות של הגופים הפיננסיים בהקשר הסביבתי, הולכת וגוברת גם חשיפתם הפיננסית האפשרית לסיכונים אלו, חשיפה שיכולה להיגרם הן בשל אבדן השקעות והלוואות בשל הזיהום הסביבתי והן בשל ראייתם כאחראים בפני עצמם לזיהום סביבתי. אשר על כן, הערכת הסיכונים הסביבתיים וניהולם הנכון מהווים כיום חלק בלתי נפרד מהתנהלות אחראית של גופים פיננסיים.

על מנת שלא למעול בתפקידם, על כלל הגורמים הנושאים באחריות להתנהלותם התקינה של הבנקים, בנק ישראל מחד ומאידיך דירקטורים ומנהלים בבנקים השונים, לפעול באופן מיידי להטמעת מערכות לניהול סיכונים סביבתיים, הן בעת הערכת אשראי, הן בעת בחינת השקעות כספיות והן בעת מימון פרויקטים.

סיכונים סביבתיים הם סיכונים פיננסיים

אם בעבר נדמה היה כי היחס היחיד בין איכות הסביבה לבין כסף מתמצה בכך ששמירה על איכות הסביבה דורשת השקעת כסף, הרי שכיום ידוע כי מערכת היחסים בין השניים הדדית ומורכבת בהרבה, בה האחד נדרש למען השנייה ולהיפך.

הצד הראשון של המשוואה, המכיר בצורך במשאבים כלכליים לשם הגנה על הסביבה, נראה ברור, ובלבד שאנו מסכימים על כך שתעשייה בת קיימא ושמירה על הסביבה הינם ערכים רצויים שיש לשאוף להשגתם ולפעול מתוך זיקה אליהם. צידה השני, לעומת זאת, אינו תלוי כלל ועיקר בעולם הערכים הפנימי שלנו. בהסתכלות כלכלית פשוטה, כל התעלמות מהסביבה משמעה מעילה של

הגופים המממנים בתפקידם וחמור מכך – מעילה באמון הלקוחות בהם וחשיפתם לסיכונים פיננסיים סביבתיים.

סיכונים סביבתיים הינם למעשה סיכונים פיננסיים הנובעים, בין השאר, גם מגרימת זיהום סביבתי. סיכונים אלו יכולים להתגלם בצורות רבות, בין אם כתוצאה מהפרת החוק המביאה להטלת קנסות משמעותיים, בין אם כחשיפה לתביעות ענק של נפגעי זיהום ו/או ארגונים סביבתיים כנגד הגורם הממומן, כמו גם כנגד הגורם המממן, ובין אם בפגיעה ברווחיות החברה ובמוניטין שלה עקב עמדות ציבוריות וחוסר עמידה בתנאים הסביבתיים הבסיסיים הנדרשים על ידי גופים בינלאומיים. סיכונים סביבתיים באים לביטוי גם בהשקעה ובמימון אשראי לגופים עסקיים בעלי פוטנציאל זיהום ופגיעה בסביבה. בנוסף, לסיכונים הסביבתיים השלכות חברתיות הנובעות מסיכונים תעסוקתיים של העובדים במגזרים מסוכנים, דוגמת תעשיות כימיות.

מעגלי אחריות סביבתית

מצב דברים זה מחייב את כל הגורמים, העסקיים והפיננסיים גם יחד, לנקוט באחריות סביבתית. משמעותה של אחריות זו היא לפעול לצמצום ואיון הפגיעה בסביבה. פגיעה זו עלולה לנבוע מנקיטת פעולה בעבר שהינה בעלת השפעה חוזרת שלילית על הסביבה, הנושאת בעלויות סביבתיות בהווה, או התחייבות, אשר יוצאת אל הפועל מכוח דרישות חוקיות או על-פי תביעה על נזק שנגרם לעובדים, צרכנים וכדומה, כתוצאה מן הפעולה הנ"ל.

ניתן לזהות מעגלים שונים של פעילויות המשפיעות על הסביבה, הנבדלים האחד מן השני במידת ההשפעה ומידת הקשר. **במעגל הראשון** נזהה את הגופים שלפעילותם השלכה ישירה ומיידית על הסביבה. גופים אלו, ביניהם ניתן למנות מפעלי תעשייה, תחנות כוח ועוד, מהווים לא פעם את המוקד המקובל לפעילות לקידום נושאים סביבתיים – מלחמה בזיהום הנוצר עקב פעילותם, קידום נורמות סביבתיות ראויות ועוד. **המעגלים המשניים**, שלאחרונה רואים בהם קרובים יותר לחברי המעגל הראשון, כוללים בתוכם את הגופים התומכים בפעילותם של גופים מן המעגל הראשון. ניתן לומר כי הגופים הפיננסיים – בנקים, קרנות, בתי השקעות ועוד - יושבים במעגל הקרוב ביותר מבין המעגלים המשניים ויכולים להשפיע בצורה ניכרת על מדיניותו והשפעתו הסביבתית של המעגל הראשון.

התעלמות מן האחריות הסביבתית המובנית שבפעילות הגופים הפיננסיים עלולה להוביל לחשיפה משמעותית לסיכונים פיננסיים כאמור, מהם ישירים ומהם עקיפים (ראה להלן). בכך מסתכן הבנק עצמו בפגיעה משמעותית, הוא חושף את לקוחותיו ומשקיעיו לפגיעה בנכסיהם ולמעשה בכך מתערערת היציבות הפיננסית במשק כולו.

סיכון פיננסי ישיר מקורו בחקיקה סביבתית – למשל, הפוטנציאל של המלווה להיפך לאחראי לניקוי זיהום שנגרם על-ידי הלווה/הלקוח. **סיכון פיננסי עקיף** נוצר בעקבות עלויות פוטנציאליות הנובעות מן הצורך לעמוד בדרישות חוקתיות סביבתיות, כמו גם בעקבות פגיעה במוניטין החברה וברווחיות שלה. במקרים רבים עלולים היבטים אלו לבוא לידי ביטוי בסיכון לתביעות משמעותיות ולחבויות שיעמדו ליצרן, העלולות לפגוע בהערכת האשראי שלו (credit worthiness). **סיכונים סביבתיים, ישירים כמו גם עקיפים, משפיעים וצריכים לבוא לידי ביטוי גם במדיניות ההשקעות של המוסדות הפיננסיים.** השקעות פיננסיות, כתלות בגדלן, הינן בעצם

בעלות חלקית בגורם עסקי. מנהלי ההשקעות בבנק אינם מתעלמים מסיכונים פיננסיים רבים בהחלטותיהם – סיכוני אשראי, סיכוני ריבית ועוד; שומה עליהם לקחת בחשבון גם סיכונים סביבתיים.

חשוב להדגיש כי גם במקרים בהם סיכונים כגון אלו ניתנים לניהול מבחינה פיננסית וניתן לבטח כנגדם, הרי שהפגיעה במוניטין עלולה להיות משמעותית ביותר בהתנהלות ארוכת הטווח של העסק. זאת ועוד, ארגונים שלא יצמצמו את הסיכונים הפיננסיים (ביניהם גם סביבתיים), ייתקלו בעתיד בסירוב מנומס של חברות ביטוח או במחירי ביטוח מנופחים. **הבנק, בהיותו גורם מממן לארגונים אלה וכן כלקוח של חברות הביטוח, עלול להיחשף לסיכון פיננסי באם הערכת האשראי של הלקוח מתדרדרת, כמו גם לפגיעה במוניטין הבנק עצמו בשל מעורבותו. זאת ועוד, התעלמות מסיכונים סביבתיים עלולה אף לגרום לפגיעה בדירוג האשראי של המדינה בשוק העולמי.**

ניהול סיכונים סביבתיים בגופים פיננסיים בעולם

במדינות המתקדמות בעולם ניהול סיכונים סביבתיים הפך זה מכבר להיות נורמה מקובלת והכרחית לשם התנהלות תקינה של בנקים ומוסדות פיננסיים. דבר זה נעשה הן נוכח הסכנה לאבד את ההשקעה או את סכום ההלוואה בעקבות קריסתו האפשרית של פרויקט בשל אי עמידה בתנאים סביבתיים, ואולם גם נוכח מגמות הרואות את הבנק, כתלות במידת מעורבותו בהליכי קבלת החלטות, כאחראי פוטנציאלי ישיר לנשיאה בעלויות של ניקוי שטחים מזוהמים וכיו"ב.

דוגמה בולטת למגמה זו ניתן לראות בארצות הברית, שם נחקק בשנת 1980 חוק ה- CERCLA (החוק המקיף לאחריות ופיצויים בשל פגיעות בסביבה), אשר הקים את ה- Superfund, קרן שתפקידה לדאוג לניקוי אתרים מזוהמים בהעדרו של אחראי ישיר למפגע. במקביל להליך הטיפול וניקוי הקרקע, נערך חיפוש אחר הגורם האחראי, במטרה לתבוע ממנו את החזר ההוצאה הכספית. חוק ה- CERCLA קובע, בין היתר, רשימת אחראים פוטנציאליים לנשיאה בעלויות ניקוי שטחים מזוהמים. הגופים האחראים הינם בראש ובראשונה בעלי השטח המזוהם ומפעילי המקום, ובנוסף גם ספקים, מובילים וכיוצא באלה.

החוק אמנם אינו רואה במפורש בנקים כנושאים באחריות, ואולם שורה של פסקי דין שבאה בעקבותיו הבהירה כי **ככל שהבנק מעורב בהליך קבלת ההחלטות, הרי שניתן יהיה לראות בו בעלים ו/או מפעיל של האתר בפועל, וכנגזרת, ניתן לראותו כאחראי לזיהום**. פסק דין מרכזי בעניין זה התקבל בארה"ב בשנת 1990, במקרה של *United States v. Fleet Factors Corp.*, שם נקבע כי מלווים עלולים להיות אחראים לניקוי הזיהום תחת CERCLA כתלות במידת ההשפעה שנסאו עימם על קבלת ההחלטות בחברה.

פסק דין זה והשלכותיו עוררו דאגה רבה בקרב גופים פיננסיים בארצות הברית, שהביאה לניסיון להגביל את היקפו באמצעות תקנות שפורסמו בשנת 1992 על ידי הסוכנות האמריקאית להגנה על הסביבה (EPA) ואשר דרשו מעורבות גדולה יחסית בתהליכים הניהוליים לשם הטלת חבות כאמור. תקנות אלו בוטלו על ידי בית המשפט בפסק דין מאוחר יותר, *Kelley v. Environmental Protection Agency*. תיקוני חקיקה שנעשו בהמשך ביקשו לתת תוקף משפטי לרוח התקנות, ולהגדיר מתי מלווה או בנק יהיו פטורים מאחריות. הלכה למעשה, שאלת מידת המעורבות שנדרשת לצורך ביסוס חבות בנק בנזקים הסביבתיים שנגרמו על ידי גוף שקיבל ממנו מימון, נותרה במידה רבה פתוחה. יחד עם זאת נותר עקרון מרכזי ברור – **בנק עלול למצוא עצמו אחראי למימון הטיפול בנזקים סביבתיים, ובחינת מידת אחריותו תיעשה באופן מהותי ולא פורמאלי**. מגמות אלו אינן ייחודיות לארצות הברית והן מוצאות את ביטוין בשורה של יוזמות ותקדימים במדינות המערב.

הצהרה של מוסדות פיננסיים בדבר סביבה ופיתוח בר-קיימא

במישור הבינלאומי, ההכרה העולמית בדבר סיכונים פיננסיים סביבתיים הביאה את ארגון התכנית הסביבתית של האו"ם (UNEP), באמצעות פרויקט "היוזמה הכלכלית" (UNEP FI), ובשיתוף עם כ-30 בנקים, לחבר הצהרה של מוסדות פיננסיים בדבר סביבה ופיתוח בר-קיימא (תיקון אחרון מאי 1997), הכוללת שורה של התחייבויות שכל מוסד לוקח על עצמו. **בפתח**

הדברים מכריזים החתומים על הצהרה זו כי הם "מכירים בכך שפיתוח בר קיימא הינו באחריות משותפת של הממשלה, הסקטור העסקי והסקטור הפרטי" וכי הם "מחויבים לעבודה בשיתוף פעולה שם סקטורים אלו בתוך המסגרת של מנגנוני שוק לקראת יעדים סביבתיים משותפים".

הצהרת UNEP FI כוללת שורה של התחייבויות, מהן בעלות אופי הצהרתי ומהן בעלות אופי מעשי-קונקרטי, אותן לוקח על עצמו המוסד הפיננסי המצרף את שמו להצהרה. בין התחייבויות אלו ניתן למנות גם: הכרה בכך שזיהוי וכימות סיכונים סביבתיים מהווה חלק מכל הליך ניהול סיכונים סביר; מחויבות לעמידה בתקנות מקומיות ובינ"ל; שאיפה לניהול הסביבתי הטוב ביותר, לרבות חיסכון באנרגיה, מיחזור וכו'; מחויבות לשיתוף ציבור ולקיום דיאלוג פתוח עם בעלי עניין; ועוד.

עשרות בנקים כבר צירפו את חתימתם לרשימה המכובדת של מוסדות שאימצו את ההצהרה, לרבות מוסדות בנקאיים מובילים דוגמת Credit ,Barclays Group Plc. ,Bank of America ,UBS ,HSBC ,Deutsche Bank AG ,Suisse Group ועוד. עד כה אף בנק ישראלי לא מצא לנכון לצרף את שמו לחותמים.

עקרונות המשווה

מגמות אלה הביאו גם קבוצה של בנקים גדולים בעולם לנסח את עקרונות המשווה (Equator Principles) בשנת 2003. זוהי סדרה של עקרונות פיננסיים, המאומצים בצורה וולונטרית על-ידי בנקים ברחבי העולם במטרה לשפר ניהול והערכת סיכונים סביבתיים במימון פרויקטים. כאשר מתקבלת בקשה למימון מסווג הבנק את הסיכון של הפרויקט בהתאם להנחיות פנימיות המבוססות על מדדי הסיכון הסביבתיים והחברתיים של ה- IFC - International Finance Corporation, אחד מחמשת הארגונים המרכיבים את הבנק העולמי. החלוקה לרמות הסיכון הינה A - פרויקטים בעלי סיכון גבוה; B - פרויקטים בעלי סיכון בינוני; ו-C - פרויקטים בעלי סיכון נמוך. פרויקטים בעלי השפעה משמעותית על הסביבה (מקבוצות A ו-B) יידרשו לערוך תסקיר סביבתי (EIA - Environmental Impact Assessment) שיתייחס, בין השאר, לדרישות בהתאם לחוקי המדינה ותקנותיה, אמנות והסכמים רלוונטיים; לפיתוח בר קיימא ושימוש במשאבי טבע מתחדשים; לשמירה על בריאות הציבור, על נכסים תרבותיים, על מגוון מינים, לרבות זנים בסכנת הכחדה ומערכות אקולוגיות רגישות; לשימוש בחומרים מסוכנים וסיכונים אחרים; להשלכות סוציו-אקונומיות; לרכישת אדמות ושימוש בקרקע; להשפעות מצטברות של פרויקטים; לשיתוף גורמים מושפעים בתכנונו, בחינתו ויישומו של הפרויקט; לשקילת חלופות אפשריות העדיפות מבחינה סביבתית וחברתית; ליעילות בייצור, העברה ושימוש באנרגיה; ולמניעת זיהום וצמצום פסולת, פיקוח על זיהום (פליטות לאוויר ושפכים) וניהול פסולת מוצקה וכימית.

עבור פרויקטים בעלי השפעה משמעותית, נדרש הלווה להכין תוכנית לניהול סביבתי המושתתת על מסקנות התסקיר. התכנית תתייחס להקלות, תוכניות פעולה, ניטור, ניהול סיכונים ולוחות זמנים. כמו כן יצהיר הלווה על נכונותו להיוועץ, באופן מובנה, תרבותי וראוי, עם קבוצות שיושפעו מן הפרויקט, לרבות אוכלוסיות וכמלכ"רים מקומיים.

נכון לינואר 2006 אומצו עקרונות המשווה על-ידי כ-40 בנקים, מהגדולים בעולם, המממנים כ-80% מכלל הפרויקטים לפיתוח תשתיות בעולם. עקרונות המשווה הולכים ותופסים מקום כיתקן תעשייתי חדש בתחום. בכל חודש נוספים בנקים חדשים המאמצים את העקרונות הללו ומפנימים את הסיכונים החברתיים-סביבתיים במדיניותם.

ביולי 2006 עודכנו עקרונות המשווה על-פי ההנחיות החברתיות-סביבתיות של ה-IFC, הם מוכלים על מגוון גדול יותר של פרויקטים וכן כוללים הנחיות לבקרה ברורה יותר של תהליכים. חשוב להדגיש כי עקרונות המשווה אינם חפים מביקורת ומבעייתיות. חלק מן הקולות בעולם יוצאים כיום כנגד יישום לקוי של עקרונות אלו, כנגד העדר שקיפות ברמה מספקת ועוד. יחד עם זאת, ברור כי אימוצם של עקרונות המשווה תוך יישומם הנכון במדיניות הפרקטית של הגוף הפיננסי, מהווה לכל הפחות צעד חיוני בעולם הכלכלי של ימינו.

אימוץ תכנית לניהול סיכונים סביבתיים

לאור המגמות הברורות שתוארו לעיל, ובפרט כפי שבאות לידי ביטוי בהצהרת UNEP FI ובעקרונות המשווה, בחרו בנקים רבים לאמץ תוכנית מקיפה לניהול סיכונים סביבתיים אשר תבטיח עמידה בעקרונות בני קיימא, ותצמצם את החשיפה לסיכונים אלו. מדיניותו של בנק UBS מהווה דוגמה פרטית טובה לניהול סיכונים סביבתיים כחלק בלתי נפרד וחיוני בפעילות הבנק. בנק UBS הינו תאגיד בנקאי עולמי שבסיסו בשוויץ, והוא מהווה גוף מוביל לניהול נכסים והון כמו גם להשקעות בשוויץ עצמה ובעולם כולו, אשר בשנת 2005 הסתכמו רווחיו במעל 30 מיליארד דולרים. כחלק בלתי נפרד מתפיסתו העסקית, ניסח בנק UBS מסמך מדיניות סביבתית התקפה לכל הפעילויות והשירותים הכוללים עניינים סביבתיים, בכל סניפי הבנק בעולם ואשר מתייחסת בין היתר לנושאים אלו:

- **ניהול סיכונים סביבתיים:** הבנק מבין כי כשלון בזיהוי נכון, בניהול ובקרה של סיכון סביבתי עלול להוביל להפסד פיננסי ופגיעה במוניטין הבנק. לפיכך יימנע הבנק מפעולות הכרוכות בסיכונים סביבתיים שאינם מוערכים כראוי או, על-פי הערכתו של הבנק אין הלווה מטפל בעניינים סביבתיים באופן ראוי ואחראי.
- **סיכויי שוק סביבתיים:** הבנק שואף לקדם הזדמנויות בשוק הפיננסי למוצרים או שירותים ידידותיים לסביבה. לפיכך מציע הבנק ללקוחותיו מגוון השקעות-לאחריות-חברתית-סביבתית.

בנק UBS אינו עומד בדד במדיניותו, וכיום חלק גדול מהבנקים הפועלים במישור הבינלאומי חרתו על דיגלם את נושא הסיכונים הסביבתיים וניהולם, דבר הבא לידי ביטוי במדיניותם, המוצהרת לכל הפחות.

פיקוח על הבנקים בעולם

בנקים מרכזיים במדינות שונות בעולם כבר מכירים בחשיבות הכנסת הסיכונים הסביבתיים כחלק ממערך ניהול סיכונים הפיננסיים במשק. ארה"ב מובילה מגמה זו באמצעות מספר גופים במערכת הבנקאית:

המפקח על המטבע האמריקאי, OCC (The Office of the Comptroller of the Currency) באמצעות ה-FDIC (The Federal Deposit Insurance Corporation), פרסם הנחיות על בסיס CERCLA לתכנית לסיכונים סביבתיים במתן הלוואות של הבנקים – *"Guidelines for an Environmental Risk Program"* (1993). ההנחיות קובעות כי כחלק מקבלת ההחלטות הכללית בארגון, תכנית לניהול סיכונים סביבתיים צריכה לקבוע נהלים לזיהוי והערכת עניינים סביבתיים. צוות ההנהלה צריך לאשר את התכנית ולמנות מנהל בכיר הבקיא בענייני סביבה ליישום התכנית. התכנית צריכה גם לכלול תכנית הדרכה לצוות, מדיניות סביבתית ברורה, מסמכי תיעוד להלוואות ובקרה של תהליכי הלוואה או עיקול.

ה-Board of Governors of the Federal Reserve System מגדיר במסמך הנחיות לניהול סיכונים פיננסיים (FFIEC IT Examination Handbook) את הצורך בהערכה של הסיכונים הסביבתיים במסגרת בדיקת הסיכונים הפיננסיים של שימוש בקבלנים מחוץ לבנק. ה-Federal Reserve Board קובע במסמך להערכת סיכונים כי על-פי חוק CERCLA, במצבים מסוימים עשוי בנק להיות אחראי לניקוי זיהום סביבתי של נכס נדל"ן שבבעלות הלווה. כאשר מצבו הכלכלי של הלווה מורע, הבנק עשוי להיות מעורב יותר בניהול החברה או הנכס עד כדי שיחשב כבעל הנכס. הארגון מציין כי על הבנקים לקיים מערכת הגנה ובקרה נאותה כדי להגביל את החבות והאחריות הסביבתית. מדיניות הלוואות צריכה לזהות בעיות סביבתיות אפשריות בבקשות אשראי חדשות ובהלוואות קיימות, וכן צריכה לתאר רמה מסוימת של חקירת יכולות וגילוי נאות לפני מתן הלוואה.

באיחוד האירופי פועלים ראשי הארגונים הפיננסיים כדי להחדיר ניהול סיכונים סביבתיים במערכות הבנקאיות ברחבי אירופה. ביוני 2006 ארגן ה-UNEP FI (התכנית הסביבתית של האו"ם), היזמה הכלכלית) כנס בנושא האחריות הסביבתית של הבנקים. בין המגמות שהוצגו:

- EuroBank, EFG ו-Emporiki שילבו שיקולי קיימות במדיניות האשראי, המוצרים ושרשראות האספקה שלהם.
- בבנק היווני הוקמה מערכת לניהול סביבתי.
- ב-European Bank פותח כלי אינטרנטי לניהול סיכונים סביבתיים בבנקים השונים באירופה (EBRD Environmental Risk Management Manual).

נראה כי בעתיד הלא רחוק, כל מדינה שתבחר לחזק את מעמדה הכלכלי העולמי בהיבטים של יציבות ודרוג אשראי, לא תוכל להימנע מלתת התייחסות להיבט זה של סיכונים פיננסיים ולהחיל אותה בצורה מושכלת בתוך המערכת הפיננסית המקומית.

כיצד מנהלים סיכונים פיננסיים בארץ?

בישראל, למרות הערכת הסיכונים המורכבת שנוקטים גורמי המימון הפיננסיים, לא נשקלים בכובד ראש שיקולים סביבתיים. עצימת עין זו אל מול המגמות העולמיות מקומה לא יכירנה במדינה המבקשת לעמוד בקו אחד עם המדינות המתקדמות בעולם ועם הכלכלות החזקות ביותר. אין כל ספק כי אף בישראל הולכת ומתחזקת המגמה המכירה באחריות המגזר הפיננסי בתחום הסביבתי ודרכנו מותווית לאורך של ההתפתחויות העולמיות בעניין זה. זאת ניתן ללמוד בין היתר מדוגמת תעשיות אלקטרוכימיות שהוזכרה לעיל. ואולם עלינו לעבור עוד כברת דרך עד שנורמות המיישמות אחריות של בנקים וגורמי מימון נוספים תהפוכנה לנוהג המקובל.

כך, קיימת בישראל דרישה להכנת תסקיר השפעה על הסביבה (בהתאם לתקנות התכנון והבניה (תסקירי השפעה על הסביבה), תשס"ג-2003) במספר מצומצם בלבד של מקרים, כגון שדות תעופה, תחנות כוח ותוכניות העוסקות באזורים בעלי רגישות סביבתית גבוהה. ואולם חובה זו, שורשיה וקיומה נטועים בחוקי התכנון והבניה ולמיטב ידיעתנו אינם משמשים כלל את הבנקים בבואם להעריך את סיכוני הפרויקט נכונה. יתרה מכך, לא פעם גיוס מימון לפרויקט מסוים נעשה עוד קודם להשלמת ההליך התכנוני וממילא מבלי שיילקחו בחשבון מסמכים כגון תסקיר ההשפעה על הסביבה. עקרונות המשווה שתוארו לעיל, מכתיבים חובות רחבות יותר לעניין תסקירים סביבתיים של פרויקטים, הן לעניין הפרויקטים החייבים בתסקיר והן לעניין היקפו של התסקיר ועומקו.

עקרונות המשווה, לעומת זאת, מחייבים בין היתר התייחסות לשימוש במשאבי טבע מתחדשים, התחשבות באוכלוסיות ילידות וגורמי השפעה מקומיים אחרים (NGOs), ובייחוד בכל הנוגע לעמידתו של הפרויקט באמנות ודרישות בינלאומיות ובחובה לקיים מערכת לניהול סביבתי. הדבר משמעותי במיוחד בישראל עקב הצפיפות הרבה, מיעוט משאבי טבע והרגישות של מגוון בתי הגידול הקיימים בארץ.

בעייתיות נוספת המאפיינת את המשק הישראלי בהקשר זה הינה שיעור האכיפה הנמוך ומיעוט קנסות כספיים משמעותיים בשל עבירות סביבתיות, כפי שהיה נהוג עד כה. התנהלות זו תרמה ליצירת אשליה כאילו אין בארץ סיכון פיננסי אמיתי הנובע מהתנהלות סביבתית לקויה. אולם, כאמור קודם לכן, תפיסה זו רחוקה מן המציאות, בוודאי לאור ההתפתחויות האחרונות בתחום זה.

כך, למשל, מיישרים בתי המשפט בארץ קו עם הגישה המחמירה כלפי עברייני סביבה, והדבר מקבל את ביטויו הכלכלי הישיר בגובה הקנסות הנגזרים. כך גזר בית משפט השלום בקריות קנס על סך 584,000 ש"ח על חברת חיפה כימיקלים בגין עבירות של זיהום ים, תוך דחיית הסדר טיעון בין החברה לבין המדינה שקבע סכום נמוך באופן משמעותי מהסכום שנפסק (29.11.2005). כחודשיים לאחר מכן נפסק בבית משפט השלום בחיפה הקנס הגדול ביותר עד כה, בגין עבירות של זיהום אוויר, כנגד חברת בתי זיקוק לנפט – 1,600,000 ש"ח.

חשוב להדגיש, עם זאת, כי הסיכון הפיננסי לו חשופים גופים המתנהלים תוך פגיעה בסביבה, כמו גם גורמי המימון שלהם, אינו מתמצא בסיכון הפלילי ההולך וגדל כמודגם לעיל. גופים אלו חשופים באופן פוטנציאלי גם לתביעות כספיות אזרחיות בגין פעילותם, אשר אומדן עשוי להגיע למיליוני שקלים רבים. תביעות מסוג זה יכולות להתבסס על עלות נזיקות, ובהקשר זה נציין כי

המידע המדעי, המוכיח קשר סיבתי מובהק בין זיהום הסביבה לבין נזקים בריאותיים שונים, הולך ומצטבר באופן שעשוי לחזק ולתמוך בטענות כגון דא. בנוסף, כיום, עם כניסתו לתוקף של **חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006**, עומדת לציבור בישראל גם הזכות להגיש תביעה ייצוגית, לרבות תביעה ייצוגית כספית, בשורה ארוכה של עילות. לענייננו רלוונטית במיוחד היכולת להגיש תביעה ייצוגית מכוח **החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות) התשנ"ב-1992**. כבר כיום ניתן למנות מספר תביעות ייצוגיות שהוגשו לבתי משפט בארץ בנושאים סביבתיים, ביניהן ראוי לציין תביעה על סך כ- 150 מיליון ש"ח שהוגשה כנגד בתי זיקוק לישראל וחברת כרמל אולפנינים בעקבות אירועי זיהום אוויר באזור חיפה ותביעה על סך כ- 200 מיליון ש"ח שהוגשה כנגד חברת החשמל בעקבות פעילות תחנת הכוח בחדרה. עם קבלת **החוק החדש הוסרו למעשה החסמים שעמדו עד כה בפני הציבור להגשת תביעות ייצוגיות כנגד מזהמים**. הניסיון העולמי מלמדנו כי השימוש בכלי זה צפוי להתרחב ולהוות חלק מרכזי במאבק נגד מזהמים. למותר לציין כי החשיפה של גופים מזהמים לסיכונים פיננסיים עולה עשרות מונים נוכח כניסתו לתוקף של **חוק זה**.

ואם לא די בכך, כיום נפגעת באופן משמעותי היכולת של גופים מזהמים לקבל השקעות והטבות פיננסיות מן המדינה, עם קבלתו של **חוק התניית מענקים ממשלתיים למפעלי תעשייה (תיקוני חקיקה), התשס"ו-2005**. הטבות פיננסיות אלו נושאות משמעות מרחיקת לכת עבור מפעלי תעשייה ויכולות לחרוץ את דינם להמשך פעילות והתפתחות או לסגירה. החוק החדש, אשר התקבל בעקבות חשיפה של אדם טבע ודין בדבר הטבות שהוענקו על ידי משרד התעשייה המסחר והתעסוקה למפעלים מזהמים, קובע כי ייקבעו תקנות שיבטיחו כי מפעלים מזהמים לא יוכלו לקבל עוד כספים או הטבות ממשרד התמ"ת. **משמע יכולות המימון של גופים שאגב פעילותם פוגעים בסביבה נפגעות באופן אנוש, דבר הפוגע כפועל יוצא גם בהערכת האשראי של אותם גופים ובכדאיות המימון שלהם על ידי בנקים ומוסדות פיננסיים נוספים**.

בהקשר זה נציין עוד כי גם בשוקי המניות בארץ ובעולם, ההכרה באחריות הסביבתית כגורם המעודד השקעות או פוגע בהן הולכת ומתחזקת והדבר בא לידי ביטוי במדדים המשקפים קיימות (כך למשל ה- **Dow Jones Sustainability Indexes** בארה"ב ומדד **מעלה**, שעודנו מתעצב, בארץ).

לא נותר כל ספק כי המערכת הפיננסית בישראל חייבת להדביק את העולם המערבי, המקיים מערכת של ניהול סיכונים פיננסיים הכוללים היבטים סביבתיים לכל מימון הניתן במשק, ובעיקר לתעשיות בעלות פוטנציאל לזהם. מערכת של ניהול סיכונים שכזו תקטין את חוסר היציבות הנובע מפגיעה בסביבה ובמשאבי הטבע וכן מהסכנה לפשיטת רגל של גורמים הנתבעים על זיהום.

מעבר לאכיפה, שהינה רק עניין של זמן עד להטלה חוקית של מלוא האחריות על המזהמים ועל המממנים אותם, חשוב שישמע קול ברור של הכוחות המניעים בשוק (היינו הבנקים ומוסדות פיננסיים), כי נושאים אלו מהווים גורמים חשובים עבורם מבחינה ערכית וכלכלית גם יחד.

מקרה מבחן – תעשיות אלקטרוכימיות

דוגמה טובה לעניין אחריות סביבתית של בנקים הינה המקרה של מפעל תעשיות אלקטרוכימיות שפעילותו במשך השנים הביאה לזיהום סביבתי חמור כמתואר להלן.

תעשיות אלקטרוכימיות 19/3/04 (מקור: אל"ס)

רקע עובדתי

מפעל תעשיות אלקטרוכימיות (1952) בע"מ, הממוקם סמוך לחוף הים באזור התעשייה עכו דרום, בסמיכות רבה לקיבוצים ולעיר העתיקה של עכו, פעל למעלה מחמישים שנה במקום עד לסגירתו בסוף שנת 2003 בשל פגיעה בסביבה ועבירות על חוקים

סביבתיים. עיסוקו המרכזי של המפעל שהעסיק מאות עובדים, היה תעשייה כימית ובפרט ייצור החומר הכימי PVC. שימוש בחומרים רעילים מסוגים שונים, כגון VCM (גז רעיל ומסרטן), כספית (מתכת כבדה רעילה) ועוד, היווה חלק בלתי נפרד מהפעילות היומיומית של המפעל ולפיכך הוגדרו למפעל, על-ידי המשרד לאיכות הסביבה, תנאים מגבילים ברישיון העסק, בהיתר ההזרמה לים ובהיתר הרעלים (סוף 1999). אלא שנראה כי טיפול לקוי בחומרים אלו הביא לחשיפת מאות עובדי המפעל לכמויות מסוכנות של חומרים אלו וכי חומרים אלה אף מצאו את דרכם לאוויר, לים ולקרקע בכמויות גדולות ובניגוד מוחלט להוראות המשרד לאיכות הסביבה. במהלך החודשים יולי-אוקטובר 2003 התרחשו במפעל בזה אחר זה מספר אירועי חומרים מסוכנים – תקלות שהביאו לפיצוצים ולדליפת חומרים רעילים בכמויות גדולות לאוויר. סדרת אירועים אלו, שהיו חמורים דיים עד כי המשרד לאיכות הסביבה נאלץ להורות לתושבי הקיבוצים הסמוכים להישאר בבתיהם עד להתנדפות החומרים, הביאה להגשתו של כתב אישום כנגד המפעל על ידי המשרד לאיכות הסביבה.

המפעל נסגר, בתחילה בשל צו הפסקה מנהלי ובהמשך בשל צו הפסקה שיפוטי. ביום 7 בינואר 2005 פורסם בעיתון ידיעות אחרונות תחקיר מקיף של העיתונאי גיל מלצר על מפעל תעשיות אלקטרוכימיות. הכתבה זכתה לכותרת "מפעל המוות" ועולה ממנה תיאור קשה של התנהלות מזלזלת ורשלנית של המפעל ומנהליו בכל הנוגע לחומרים המסוכנים שברשותו, התנהלות שהסבה כפי הנראה נזקים עצומים הן לעובדי המפעל והן לסביבה. כך מתוארים עשרות מקרים של מוות ומחלות של עובדי המפעל אותם ניתן לייחס לפחות לכאורה לחשיפה לחומרים מסוכנים אגב עבודתם. בעקבות הכתבה ומחאת הגופים הסביבתיים הודיע השר לאיכות הסביבה דאז, שלום שמחון, כי המפעל לא ייפתח שוב והחברה נכנסה להליכי פשיטת רגל. סגירתו של המפעל הותירה חוף ים מזוהם, חומרים מסוכנים שהמתינו לפינוי ושטח קרקע גדול שדורש ניקוי. כמו כן הותירה סגירתו של המפעל מאות עובדים ללא משכורות וללא מקור פרנסה וחלקם פנו לבית המשפט בתביעת ענק כנגד החברה ומנהליה.

הסיפור הכלכלי

נכסי המפעל (הנדליין ומתקני הייצור) היו משועבדים בעיקר לבנקים כאשר ההתחייבויות לבנקים הגדולים (לאומי, פועלים ודיסקונט) נאמדו בלא פחות מ-245 מיליון ₪ (לאומי - לא פחות מ-99,401,000 ₪; פועלים - לא פחות מ-84,227,000 ₪; דיסקונט - לא פחות מ-61,430,000 ₪); הערכה ממאי 2004). לאחר סגירת המפעל, בסוף 2003, נותרה השאלה של ניקוי שטחי המפעל המזוהמים ובעיקר שאלת הנשיאה בעלותו של ניקוי זה. עמדת היועץ המשפטי לממשלה היתה כי בעלי השעבוד (ובניהם הבנקים) נושאים באחריות למה שקורה במפעל ומכך צריכים לשאת בנטל פיננסי החומרים המסוכנים מהמפעל. כך גם סבר המשרד להגנת הסביבה: מדבריה של ד"ר מיקי הרן, מנכ"לית המשרד באותה עת, ניתן ללמוד על החשיפה האמיתית של בנקים בשל התנהלות סביבתית כושלת של לקוחותיהם. וכך הודיע המשרד לאיכות הסביבה כי הוא **'רואה כאחראים למניעת סיכונים לאדם ולסביבה ממפעל תעשיות אלקטרוכימיות בעכו את קבוצת ICC (בעלת השליטה בחברה), את הבנקים (בעלי השעבודים) ואת כונס הנכסים הרשמי, מתוקף תפקידו כמפרק זמני על פי החלטת בית המשפט המחוזי'** (יולי 2004). לאחר מחאות הבנקים ופרקליטות המדינה, החליט לבסוף בית המשפט לחלק את ההוצאה לפינוי החומרים המסוכנים בחלקים שווים בין הבנקים והמדינה. לפחות מהידוע לנו, העבירו הבנקים 350 אלף דולר (מעל 1.5 מיליון ₪) למפרק הזמני לצורך פינוי החומרים המסוכנים (סוף 2004), וכן ניאותו הבנקים מאוחר יותר לתת מימון גישור במסגרת אשראי עד לסך של 1,645,000 ₪ (תחילת 2006), כדי לנסות ולהציל משהו מהשקעותיהם. ברי כי קרקע מזוהמת לא תוכל לכסות ולו בקצת את החובות. כל זאת כאשר חובות תעשיות אלקטרו-כימיות לבנקים עמדו, על-פי תביעות הבנקים בתחילת 2005, על סך של 265 מיליון ₪. הליך משפטי זה רחוק מלהיגמר אך כבר כיום ברור כי הבנקים הנושים יוכלו להציל אך מעט מההשקעה הכספית הגדולה שהוזרמה למפעל ללא עין בוחנת ומבקרת.

הדוגמה לעיל מסמנת את המגמה הכללית המתגבשת בארץ, של הפיכת הסיכונים הסביבתיים לממשיים ומשמעותיים מתמיד מן הבחינה הפיננסית. מגמה זו ניכרת בעוד מישורים. כך, הולכת וגוברת ההכרה בצורך באכיפה סביבתית מרתיעה – הגשת כתבי אישום רבים יותר כנגד מזהמים, פסיקת קנסות גבוהים מאי פעם וכן הלאה. אלמנט נוסף וחשוב במיוחד המצביע על המגמה בארץ ועל ממשיות הסיכונים הסביבתיים הפיננסיים בא לידי ביטוי בקבלתו של **חוק תובענות ייצוגיות התשס"ו-2006** (ראה בפרק הקודם).

ברי, אם כן, כי אחריותם של מנגנוני המעגלים המשניים, היינו הבנקים וגופי המימון העיקריים, אינה רק רעיונית, וכי התנהלותו של המעגל הראשון (המפעל המזהם) נוגעת לענייניהם ולכיסם לא פחות מאשר לענייניו הוא. האחריות הסביבתית של גופים פיננסיים עברה זה מכבר מן ההלכה לעולם המעשה, וככל שישכילו מוסדות פיננסיים בארץ להפנים תהליך זה, כן ייטב. הצעת אדם טבע ודין לתכנית לניהול סיכונים סביבתיים יכולה היתה למנוע חובות אבודים אלה – על כך בפרק הבא.

מה יש לעשות, אם כך?

תכנית לניהול סיכונים סביבתית

לאור האמור לעיל ברור כי מעבר לשיקולים הרבים הנבחרים על-ידי מוסד פיננסי בבואו לתת מימון לפרויקט מסוים או ארגון מסוים, יש חשיבות רבה במתן התייחסות הולמת לסיכונים סביבתיים. הטמעת חשיבות העניין ויצירת מערך ניהול סיכונים נכון המתייחס לסיכונים הסביבתיים, דורש מנגנון פנימי לארגון האחראי לניהול הסיכונים וכן מומלץ לכוון גוף שיהא אחראי על נושא האחריות הסביבתית-חברתית. גוף מעין זה, חשוב שיקיים דו-שיח שוטף עם לקוחות ועם ארגוני סביבה כדי להוציא אל הפועל מערכת לניהול סיכונים פיננסיים שתעריך באופן הנכון ביותר את הסיכונים הסביבתיים. להלן נמליץ על קווים מנחים לתכנית כזו וכן הצעה להליך ניהול מפורט, לאורך של תכניות דומות בבנקים מובילים בעולם וכן לאור הנחיות ה-IFC.

הקווים המנחים אמורים לחול על הלוואות וסיוע כלכלי לסוגיו; חובות ופעילות של שוקי מניות; מימון פרויקטים וייעוץ. המדיניות חלה גם על ניהול נכסים תוך הכרה ברמה הנמוכה יותר של השפעה שעומדת לקבוצה (לבנק) על השקעות של צדדים שלישיים. בהעדף סטנדרט עולמי מוגדר, יוודא הבנק שלקוחותיו פועלים בהתאם לחוקים, פרוטוקולים ואמנות בינלאומיים, אזורים ומקומיים הרלוונטיים למגזרים השונים, ובין היתר יסתמך על הנחיות ה-IFC, ככל שהללו רלוונטיות ועדכניות. על הבנק לשאוף לקידום פרויקטים ועסקים התומכים בפעולות וארגונים למען הסביבה וכן גופים בהם קיימת שקיפות מרבית בנוגע לעניינים סביבתיים ואחרים. בפעילותו ראוי כי הבנק יקפיד לשמר מקומות בעלי רגישות נופית ואקולוגית בהתאם לאתרי מורשת לאומית של UNESCO, הנחיות רשות הטבע והגנים והמשרד לאיכות הסביבה.

על אישור מימון לפרויקט להיעשות בהתאם לדירוג הסיכונים הסביבתיים (בין שאר הסיכונים הפיננסיים של הבנק, כאמור). ככל שהסיכונים מופחתים יועדף הפרויקט ותהליכי מימון בו, במדדים כמו אורך תהליך אישור המימון, דרג אישור המימון, גובה הריבית והיקף התזרים הכספי.

במסגרת תוכנית ניהול הסיכונים חייב הבנק להתייחס למסגרת החקיקתית המקומית כמו גם לקונטקסט החברתי בו מתנהל הפרויקט. במסגרת זו ראוי כי הבנק יפעל לשיתוף ציבור, ובפרט לשיתוף ארגונים ציבוריים, הן בעת ניסוח המדיניות הסביבתית שלו, הן בעת אימוצן של תוכניות לניהול סיכונים סביבתיים והן בעת בחינתם ואישורם של פרויקטים ספציפיים. רק כך יבטיח הבנק כי פרושה בפניו תמונת המצב המלאה והאמיתית בנוגע לסיכונים הסביבתיים הקיימים ולחשיפתו של פרויקט זה או אחר לסיכונים פיננסיים, לרבות הסיכון של פגיעה במוניטין.

על אף שקיימים בשוק ניסיונות לניסוח תווי תקן שיבטיחו התנהלות סביבתית ראויה, אין בכך כיום כדי לענות על הצורך בבחינה עצמאית ומקיפה של הסיכונים הסביבתיים. זאת משום שנכון להיום תקנים כגון ISO 14001 ואחרים אינם נותנים מענה מספק לצורך בהבטחת התנהלות סביבתית אחראית וראויה, אלא ניתנים על בסיס פרוצדוראלי כמעט לחלוטין. כפועל יוצא חברות רבות מחזיקות בתו התקן האמור ומוסיפות להתנהל תוך זיהום ופגיעה בסביבה. גם לחברות תעשיות אלקטרוכימיות שתוארה לעיל היה, למשל, תקן מסוג זה לפני שהוגש נגדה כתב האישום.

בעת יצירת תוכנית לניהול סיכונים סביבתית בארץ יושם דגש על המסגרת החקיקתית הנהוגה בישראל ועל הוראות והנחיות המשרד להגנת הסביבה. בחינת ההיבטים הסביבתיים תיעשה באופן היעיל ביותר בהתייחס למגזר בו פועל הפרויקט המבקש מימון, ואולם מספר חוקים הינם רלוונטיים לכלל המגזרים ויש לתת עליהם את הדעת בעת הערכת הסיכונים וניהולם. כך יש לבחון את עמידת הפרויקט בחוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968, תוך התייחסות ספציפית לתנאים בדבר איכות הסביבה המנויים ברישיון העסק הפרטני של הגוף הרלוונטי. תנאים ברישיונות העסק של מפעלים שונים מהווים היום במידה רבה את האינסטלציה המרכזית המשמשת להסדרת נושאים סביבתיים אקוטיים, החל משימוש ברעלים וטיפול בפסולת מסוכנת ועד לקביעת ערכי פליטות מקסימאליים. בעת הצורך, יש לבחון עמידה בצווים אישיים הניתנים מטעם השר לאיכות הסביבה לגופים שונים (למשל, לתחנות כוח). כמו כן, פעילות בכל המגזרים חייבת להיעשות תוך עמידה בחוק מניעת מפגעים, התשכ"א-1961. בנוסף לאמור לעיל יש לערוך הערכת סיכונים ובחינת האחריות הפיננסית בהתאם למגזרים השונים כפי שיפורט להלן.

הצעת אט"ד להליך ניהול סיכונים סביבתיים בבנקים

הליך ניהול הסיכונים הסביבתיים להלן גובש על ידי אדם טבע ודין על-פי ההליך הקיים אצל התאגיד הפיננסי הבינלאומי (IFC), אחד מחמשת הארגונים המרכיבים את הבנק העולמי, אשר שם לו למטרה לעודד השקעות השומרות על איזון אקולוגי במגזר הפרטי במדינות מתפתחות. הצעתנו כרוכה בהקמת צוות ייעודי שיהיה כפוף למנהל הסיכונים בבנק (להלן "הצוות"). צוות זה יבחן בקשות מימון והשקעה לפרויקטים בהליך הערכת הסיכונים הסביבתיים מאישור ההשקעה הראשוני ולאורך מחזור חיי הפרויקט, עבור כל פעילויות ההשקעה של הבנק ובעיקר בתחומים הבאים:

1. הלוואה ישירה לארגונים פרטיים
2. הלוואות למתווכים פיננסיים
3. הלוואות למחזיקי מניות בחברות, למוסדות פיננסיים ולאחרים
4. מוצרים פיננסיים מובנים (בטחונות, ערבויות, משכונות)
5. מימון מוניציפאלי

ההליך מהווה מסגרת עבודה לניהול הסיכונים, בשיקולים ובתיעוד של נקודות המפתח ובהחלטות הנלקחות במהלך חיי הפרויקט. הערכה בדבר יכולתו של הלקוח לניהול סביבתי נבדקת בתוך ההליך.

שלב א - קביעת היקף הליך הערכת הפרויקט

1. בשלב זה ממנה מוביל הצוות מומחים שישקרו ויעריכו את הפרויקט.
2. הפרויקט מסווג כהשקעה ישירה, השקעה פיננסית מתווכת או כשירות, תמיכה וייעוץ טכני.
3. הצוות יכין מסמך סקירה סביבתי הכולל סקירה כללית על הפרויקט, ניתוחים והחלטות שנלקחו והובילו להחלטה לבחון אותו לעומק ודירוג חברתי-סביבתי של הפרויקט (A, B או

- (C). הצוות ויוודא שאין מדובר בפעילות הנמצאת ב"רשימה השחורה" של הבנק (רשימה שחורה שכזו יכולה להיגזר מתוך המדיניות החברתית-סביבתית של הבנק).
4. לפרויקטים המוגדרים כחסרי השפעה סביבתית וחברתית (קטגוריה C) הבדיקה תסתיים בשלב זה.

שלב ב - סקירה ראשונית וסווג פרויקטים

1. הצוות יאסוף מידע הנוגע לפרויקט ולבעלי עניין אחרים כגון ארגונים סביבתיים בלתי תלויים (NGOs).
2. על-סמך המידע ייקבע:
 - a. מהן נקודות ההתייחסות הפוטנציאליות מבחינה סביבתית?
 - b. מהי יכולת הניהול סביבתית של הלקוח באופן כללי?
 - c. מהם מדדי הביצוע הייחודיים לפרויקט?
 - d. האם יש צורך במומחה להובלת הפרויקט (כתלות במורכבותו ועניינים הנוגעים בו)?
3. גיבוש מסמך דרישות ותנאים למימון הפרויקט הכולל:
 - a. דרישות מתאימות לפרויקט הכוללות סטנדרטים במדיניות ובביצוע של החברה המבצעת.
 - b. הגדרת הצורך במומחה חיצוני שיתמוך בתהליך ההערכה.

שלב ג – הערכת הפרויקט

1. הצוות יבקש מהלקוח תסקיר לצורך הערכת הפרויקט. באם מבוצע לפרויקט תסקיר השפעה על הסביבה מכוח חיקוק אחר, ידרוש הצוות לעיין בו בנוסף.
2. לאחר קבלת המידע יבדוק הצוות את איכות ונכונות המידע עבור הפרויקט המוצע.
3. הצוות יבקש ויסקור מידע על מערכת הניהול הסביבתית הקיימת לפרויקט בדגש על פרוצדורות סביבתיות, מבנה וצוות חברה המבצעת, פרוצדורות לבקרת ביצועים, דווח תוצאות להנהלה, תכנית פעולה לטיפול בפערים ותיעוד עיתי של מערכת הניהול.
4. במידת הצורך – יבצע הצוות משימות הערכה כגון ביקור במטה הלקוח וכד'.
5. הצוות יבחן את מערכת הניהול החברתית-סביבתית של הלקוח על-פי תפקודה בפרויקטים קודמים.
6. לחברות העלולות להיחשף לסיכונים סביבתיים בצורה עקיפה דרך היקשרות חוזית, דוגמת חברות בנייה וחברות להפקת נפט, גז ודלקים אחרים, יש לקחת בחשבון סיכונים שליש. לשם כך יבצע הצוות:
 - a. סקירה של נתונים היסטוריים.
 - b. בדיקה של מערכת הניהול הסביבתית של הלקוח. זו צריכה להכיל הליך בדיקה לעבודה בה היא תומכת (דוגמת קבלן משנה) על-פי מדדים סביבתיים.
 - c. זיהוי הזדמנויות שיכולות לסייע ללקוח לשפר תוצאות סביבתיות ("שיפור ציון").
7. הצוות יבחן את הפרויקט לאור המדיניות ומדדי הביצוע שנקבעו על-ידי הבנק:

- a. כיצד הלקוח (או צד ג') נמדד וכיצד יעמוד בדרישות הדיווח?
- b. האם קיימת לפרויקט הסכמה חברתית רחבה? על-מנת לבחון זאת יבדקו:
- i. האם היה הליך שיתוף מקדים?
- ii. באיזו מידה הקהילה המושפעת ישירות מהפרויקט תומכת בו?
8. יש לאפשר ללקוח להציע מדדי ביצוע חלופיים. אלה יבחנו על-ידי הצוות או אחד היועצים החיצוניים.
9. קביעת קטגוריות חברתיות-סביבתיות להשקעה:
- a. קטגוריה A - פרויקטים בעלי סיכון משמעותי וגבוה, בלתי הפיכים ותקדימיים שלא ניתן לטפל בהן באמצעי הפחתה.
- b. קטגוריה B - פרויקטים בעלי סיכון בינוני לחברה או לסביבה, בעלי השפעות ספורות, ממוקדות, הפיכות ואפשריות לטיפול באמצעי הפחתה.
- c. קטגוריה C - פרויקטים בעלי סיכון נמוך או ללא סיכון כלל לחברה או לסביבה.
10. בפרויקטים בעלי השפעה משמעותית (מקטגוריה A ו-B) יש לשקול שימוש ביועץ חיצוני.
11. יש לקבוע כיצד יפוקח הפרויקט בהמשך.
12. לאחר גמר ההערכה יציג הצוות, במידת הצורך, למנהל הסיכונים בבנק את הפרויקט וידון עימו בנקודות ובסיכונים הקיימים. יש להראות גם את תכנית הניהול הסביבתית וכן את תכנית הפעולה, כולל פעולות שהוסכמו במשותף עם הלקוח, וכן יש להציג את תמיכת הקהילה בפרויקט.

שלב ד - דרישות דיווח

1. עבור פרויקטים בקטגוריה C יעביר הצוות ללקוח את הבסיס העובדתי להצעת ההשקעה ויעלה את המידע לאתר האינטרנט של הבנק או למקור מידע אחר נגיש לציבור לפחות 30 יום לפני אישור ההשקעה. פעולה זו משרתת את הצורך בשקיפות המידע.
2. עבור פרויקטים בקטגוריות A ו-B, יש לסיים את מסמך הבדיקה הסביבתי של הפרויקט, ולנסח את סיכום הפרויקט על-פי התוכנית לניהול הסביבתי של הפרויקט ובהתאם לסטנדרטים של הבנק.
3. יש להגיש את מסמך הבדיקה הסביבתי למנהל הסיכונים לפני חשיפתו.
4. את חשיפת מסמך הבדיקה הסביבתי יש לעשות דרך אתר הבנק. יש לכלול את תיעוד הערכת הפרויקט ותוכנית הפעולה.
5. החברה המבצעת תגיש דווח סביבתי עיתי שתדירותו תוגדר על-ידי הצוות על-פי משך מתוכנן של הפרויקט, מורכבותו והסיכונים הטמונים בו. ברירת המחדל הינה כל שנה.
6. ניתן להוסיף חומר נוסף הקשור לפרויקט לפרסום ציבורי בכל זמן בחיי הפרויקט.
7. הצוות יבחן אפשרויות ליציאה מההשקעה במקרה של אי ציות הפרויקט לקריטריונים המצוינים.

שלב ה - פיקוח

1. לאחר ביצוע ההסכמים החוקיים יקבל הצוות מידע לגבי מצב הפרויקט ומימוש הקריטריונים.
2. במצב שבו פרויקט אינו מגיש דוח סביבתי עיתי, דבר המונע מצוות הבנק לפקח על הפרויקט, יקבע מנהל הסיכונים או מנהל הצוות אם לסיים או לדחות את הפרויקט.
3. עם הגשתו יבצע הצוות סקירה של הדוח הסביבתי העיתי, יש להתמקד בנושאים הבאים:
 - a. בביצוע של הלקוח לעומת הקריטריונים של הסכם ההלוואה.
 - b. סטאטוס ביצוע תוכנית הפעולה.
 - c. הסטאטוס בו נמצאת מערכת הניהול הסביבתית.
 - d. הסטאטוס של תהליך מעורבות הקהילה.
 - e. מצב הביצוע.
 - f. פערים מרכזיים בביצוע, בתוכנית הפעולה או במערכת הניהול הסביבתית.
 - g. צעדים משמעותיים בהן אולי יצטרך לנקוט הלקוח בכדי לקדם את הביצוע.
 - h. תוצאות קודמות של הדוח העיתי ודירוג הסיכון הסביבתי.
 - i. דווח על תקריות חמורות בהתאם למוסכמות המשפטיות.
4. כאשר הלקוח מדווח על תקריות חמורות, יעקוב הצוות אחר המקרה ויחקור את שורש הבעיה כדי שלא תיווצר שנית.
5. במקרים חריגים, כאשר יש אינדיקציה לכך שחשיפה של מידע שאינו מיועד לציבור יכול להוות סכנה רצינית לבריאות או לביטחון הציבור או הסביבה יעביר הצוות את המידע מיידית ללקוח וינחה אותו לנקוט בצעדים המתאימים, כולל תיעוד של תיקון הליקויים. את הצורך בביקורי פיקוח באתר יקבע הצוות לפי דירוג הסיכון הסביבתי וגורמים אחרים. את הביקורים באתר יבצע איש צוות או מומחה חיצוני, אם יש בכך צורך. נושאים חדשים שידרשו פיקוח בעתיד, יתועדו על-ידי הצוות.

אחריות פיננסית לפי מגזרים

השקעה כספית (בין אם מימון פרויקט, מתן אשראי או השקעה וניהול כספי הבנק) במסגרת תכנית לניהול סיכונים סביבתיים, מומלץ שתבחן בפילוח על-פי מגזרים שונים כמתואר להלן:

אנרגיה

הפעולות הרלוונטיות הנכללות במגזר זה הן בין היתר ייצור דלק וגז והפצתם; כל צורות הפקת החשמל, שינועו והפצתו; טכנולוגיות שונות לייצור אנרגיה ו/או לשימורה. מדיניות הפחתת השימוש בדלקים פוסיליים שהבנק אמור ליישם כגוף עצמאי, תחלוש גם על השירותים הפיננסיים המוצעים על ידו. הבנק יעבוד עם לקוחות קיימים ועתידיים ברחבי העולם לקידום חיסכון באנרגיה ובתחבורה ולקידום טכנולוגיות לאנרגיה מופחתת דלקים פוסיליים ככל שהדבר ישים מבחינה טכנולוגית וכלכלית (אנרגיית רוח, אנרגיה סולרית, ביו-גז, מתאן ממטמנות ועוד). הבנק יעדיף מדינות בהן המשטר הרגולטיבי-כלכלי מקדם "אימוץ מוקדם". כמו כן הבנק יספק ללקוחותיו ייעוץ בדבר הסיכונים וההזדמנויות הטמונים בתחום שינוי האקלים. הבנק יעדיף לאשר תכניות מימון בתחום האנרגיה לגופים הפועלים בהתאם לחוקים עולמיים, אזוריים ומקומיים, בדגש על:

- נספח 1 לאמנת פרוטוקול קיוטו – הבנק יצפה מלקוחותיו לפעול בהתאם לחוק להפחתת גזי חממה.
- תוכנית הסחר בפליטות של האיחוד האירופי.
- הנחיות IFC - במדינות שבהן אין סטנדרט מחייב ישמשו התקנים וההנחיות במסמך זה כמדדים מקובלים ונקודות התייחסות.
- לקוחות שאינם עומדים בתקנים לעיל בשל "נסיבות מסורתיות" (במדינות בהן התקנים המדינתיים נמוכים בראייה היסטורית מאלו הבינ"ל) יקבלו עדיפות במצב בו יש ללקוחות אלו תוכנית מדויקת, תחומה בזמן ומגובה במסמכים לשם הגעה לתקנים הללו.
- גופים במגזר האנרגיה התומכים באתרי מורשת עולמית של UNESCO.

בארץ, בנוסף על הסטנדרטים שפורטו לעיל יושם דגש מיוחד גם על כלל הוראות המשרד לאיכות הסביבה וכלל התקנים המקומיים הקיימים, מחייבים ווולונטריים גם יחד, ובפרט על הוראות החוקים שלהלן:

- חוק מקורות אנרגיה, התש"ן-1989, על תקנותיו; חוק זה נועד בין השאר כדי להבטיח חסכון ויעילות בניצול מקורות אנרגיה ובשימוש באנרגיה. במסגרת חוק זה הותקנו תקנות המחייבות צרכני אנרגיה גדולים בנקיטת צעדים שונים לפיקוח על צריכת אנרגיה וצמצומה.
- חוק משק החשמל, התשנ"ו-1996, על תקנותיו; מטרתו של חוק זה היא להסדיר את הפעילות במשק החשמל לטובת הציבור. מתוקף החוק הותקנו תקנות שונות בין היתר לעניין חובות בעל רישיון.

- חוק החשמל התשי"ד-1954, על תקנותיו; חוק זה נועד להסדיר את התקנת ותחזוק רשת החשמל ותקנותיו מתייחסות בין היתר להקמת רשת חשמל עילית, להתקנת מתקני חשמל בתוך מבנים ועוד.
- חוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961 על תקנותיו; חוק זה, המהווה את אחד החוקים הבסיסיים במשפט הסביבתי בארץ, אוסר על גרימת זיהום אויר, ריח ו/או רעש חזקים או בלתי סבירים, וקובע הוראות עונשין לעובר על החוק.
- חוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות) התשנ"ב-1992; חוק זה מגדיר מפגע סביבתי כ"זיהום אויר, רעש, ריח, זיהום מים, זיהום מי-ים, זיהום על ידי פסולת, זיהום על ידי חומרים מסוכנים, זיהום על ידי קרינה, פגיעה בסביבה החופית, והכל כשהם בניגוד לחיקוק, לצו, לתכנית, לרשיון עסק או לכל היתר או רשיון אחר, או שיש בהם פגיעה בבריאותו של אדם או גרימת סבל ממשי לאדם". החוק מאפשר תביעות אזרחיות, לרבות תביעות ייצוגיות, כנגד מי שגורם למפגע סביבתי.
- חוק הקרינה הבלתי מייננת, התשס"ו-2005; חוק זה מסדיר את נושא הקרינה הבלתי מייננת הנפלטת בין היתר ממתקני חשמל. החוק קובע מערכת רישוי והיתרים וקובע הוראות עונשיות לעוברים על הוראותיו.
- הוראות חוק התכנון והבניה, התשכ"ה-1965, תוך דגש מיוחד על הוראות בעניין חובת הגשת תסקירי השפעה על הסביבה; להוראות חוק התכנון והבניה יש השפעה חשובה על כל פרויקט המערב הקמת מבנים או מתקנים ובמיוחד לפרוייקטי תשתיות שונים. מכוח החוק מוצאים היתרים שונים המחייבים את המבקש לעמוד בתנאים מסויימים.
- תוכניות מתאר ארציות, ובפרט תמ"א 10 שעניינה תחנות כוח; במסגרת תוכניות מתאר ארציות לתחנות כוח ניתנים תנאים בהם מתחייב מפעיל התחנה לעמוד, בין היתר לעניין ההיבטים הסביבתיים של הפעלת התחנה.

תעשייה כימית

הפעולות הרלוונטיות הנכללות במגזר זה הן, בין היתר, ייצור והפצה של כימיקלים חקלאיים, פטרוכימיקלים, כימיקלים ייחודיים וגזים. תעשיית הכימיקלים מהווה חלק חשוב בפעילות העסקית המודרנית, ואולם מן המפורסמות היא כי פעילותה מלווה בסיכונים חברתיים-סביבתיים הגבוהים במיוחד באופן פוטנציאלי, ועל כן יש לייחס משנה חשיבות לפעילות הבנק ביחס למגזר זה. מטרת הקווים המנחים היא להבטיח כי פעילות הבנק במגזר זה תואמת סטנדרטיים בינלאומיים, אזוריים ולאומיים, ואיננה פותחת פתח לפגיעה במוניטין של הבנק או בלקוחותיו.

הבנק יעדיף טיפול בלקוחות ממגזר זה שעומדים בתקנים העולמיים, אזוריים ומדינתיים המקובלים, לרבות:

- אמנת שטוקהולם. הסכם שנחתם בשוודיה בשנת 2001 במטרה להפחית ולאייץ את הייצור, השימוש והפליטה של 12 חומרים שהינם POP (מזהמים אורגניים בלתי פריקים). האמנה אושררה ע"י 98 מדינות.

- אמנת רוטרדם. הסכם שנועד לנטר ולפקח על המסחר בחומרים מסוכנים מסוימים. כרגע 73 מדינות חתומות על האמנה.
 - ארגון הבריאות העולמי – המלצה לסיווג חומרי הדברה לפי רמת סיכון (WHO Redlist). רשימה הבוחנת את הסיכונים התעסוקתיים ואת הסיכונים מחשיפה למוצר המוגמר של שורה של חומרי הדברה מסוכנים.
 - פרוטוקול מונטריאול בדבר חומרים המדללים את שכבת האוזון מסדיר את ההפחתה (phasing out) וההפסקה של ייצור ושימוש בגזים המדללים את האוזון.
 - REACH (Registration, Evaluation and Authorization of Chemicals) - הצעה של האיחוד האירופי למסגרת רגולטיבית של כימיקלים לשם הגנה על האדם ועל הסביבה.
 - Responsible Care - יוזמה שמטרתה לקדם שיתופי ידע בין חברים בתעשייה הכימית.
- בארץ, בנוסף על הסטנדרטים שפורטו לעיל יושם דגש מיוחד גם על כלל הוראות המשרד לאיכות הסביבה וכלל התקנים המקומיים הקיימים, מחייבים ווולונטריים גם יחד, ובפרט על הוראות החוקים שלהלן:
- חוק מניעת מפגעים התשכ"א-1961, על תקנותיו; ר' פירוט תחת מגזר האנרגיה במסמך זה.
 - חוק החומרים המסוכנים התשנ"ג-1993, על תקנותיו; חוק זה מסדיר את הטיפול בחומרים מסוכנים בארץ וקובע מערכת רישוי והיתרים לכל מי שמחזיק בחומרים מסוכנים מעל לכמות מסויימת.
 - פקודת מניעת זיהום מי ים בשמן (נוסח חדש) תש"ם-1980, על תקנותיה;
 - חוק מניעת זיהום ים (הטלת פסולת) התשמ"ג-1983, על תקנותיו;
 - חוק מניעת זיהום ים ממקורות יבשתיים, התשמ"ח-1988 על תקנותיו ועל ההיתרים מתוקפו;
 - חוק המים התשי"ט-1950 על תקנותיו; חוק רחב זה מעגן את זכותו של כל פרט למים. החוק מתייחס לתשתיות מים ולמקורות מים וכן ישנה התייחסות מיוחדת למניעת זיהום מים. מתוקף החוק הוקם בית דין למים.
 - הוראות חוק התכנון והבניה, התשכ"ה-1965, תוך דגש מיוחד על הוראות בעניין חובת הגשת תסקירי השפעה על הסביבה; ר' פירוט תחת מגזר האנרגיה במסמך זה.
- מומלץ כי הבנק לא יספק סיוע כלכלי כלשהו, לרבות מעורבות כלשהי בחובות ובשווקי מניות או תפקידי ייעוץ כלשהם, לחברות המעורבות ב:
- ייצור נשק כימי
 - ייצור אחסנה או הובלה של מזהמים אורגניים בלתי פריקים (POPs), חומרי הדברה מסוכנים מסוימים וכימיקלים תעשייתיים (בהתאם להגדרות אמנת רוטרדם).

תשתיות מים

הפעולות המגזריות הנכללות בפרק זה הן ניהול לניהול מקורות מים, שירותי מים ותשתיות, טכנולוגיות לטיוב מי קולחין, מערכות להתפלת מי-ים ועוד. על-פי יעדי המילניום של האו"ם, יש לצמצם למחצית את מספר האנשים שאין להם נגישות למים נקיים ולסניטציה עד לשנת 2015. הבנק יעדיף תכניות מימון בתחום תשתיות מים לגופים הפועלים בהתאם לחוקים עולמיים, אזורים ומקומיים, לרבות:

- המלצות WCD (1997) ופרויקט סכרים ופיתוח של UNEP המבוסס על WCD – קווים מנחים ותקנים בינלאומיים לפרויקטים של תשתיות מים.
- מדיניות הבנק העולמי וה- IFC בנוגע לניהול מקורות מים.
- אמנת Ramsar לאדמות ביצה
- ניהול אינטגרטיבי של אגני נהרות – כלי לניהול מאוזן של אגני נהרות שלמים להשגת יעדים כלכליים, חברתיים וסביבתיים.
- הדירקטיבה האירופית בנושא מים (2000) – נועדה לקבוע מסגרת מאחדת למדיניות מים באיחוד האירופי ולהבטיח שכל גופי המים באיחוד יגיעו לאיכות טובה מבחינה אקולוגית עד לשנת 2015 ולא תתדרדר.

בארץ, בנוסף על הסטנדרטים שפורטו לעיל יושם דגש מיוחד גם על כלל הוראות המשרד לאיכות הסביבה וכלל התקנים המקומיים הקיימים, מחייבים ווולונטריים גם יחד, ובפרט על הוראות:

- חוק המים התשי"ט-1950 על תקנותיו; ר' פירוט במגזר התעשייה הכימית תחת מסמך זה.
- חוק שמירת הסביבה החופית, התשס"ד-2004; חוק זה שם לעצמו למטרה להגן על הסביבה החופית ואוצרות הטבע והמורשת שבה ולקבוע עקרונות והגבלות לפיתוח בר קיימא של הסביבה החופית. החוק קובע מגבלות החלות על בניה ו/או פיתוח באזור החוף.
- חוק התכנון והבניה, התשכ"ה-1965 על תקנותיו והתוכניות מכוחו; ר' פירוט תחת מגזר אנרגיה שבמסמך זה.

שטחים פתוחים, נדל"ן ובנייה

הפעולות הרלוונטיות הנכללות במגזר זה הן בין היתר ניהול שטחים פתוחים ושמורות טבע; פעילות נדל"ן (יזמות, מימון וביצוע); קבלני עפר ובניין ושימוש בחומרי גלם; פסולת ביתית ופסולת בניין; זיהום תוך-מבני (Indoor Pollution). הבנק ישאף לצמצם את טביעת הרגל האקולוגית של הלקוחות בתחומים אלה ויעדיף תכניות מימון בתחומים אלה לגופים עסקיים פועלים בהתאם לחוקים עולמיים, אזורים ומקומיים, בדגש על:

- תכניות לשימור אתרים ושמורות טבע, דוגמת מורשת UNESCO וכן ארגונים מקומיים, דוגמת קק"ל ורשות הטבע והגנים.
- שימוש בחומרי גלם במדיניות בת קיימא דוגמת חומרים ידידותיים לסביבה, חומרים ממוחזרים, תקן לבנייה ירוקה וכו'.

- עמידה בתכניות מתאר, חוקי תכנון ובניה ותקנים מחייבים וולונטריים.

בארץ, בנוסף על הסטנדרטים שפורטו לעיל יושם דגש מיוחד גם על כלל הוראות המשרד לאיכות הסביבה וכלל התקנים המקומיים הקיימים, מחייבים וולונטריים גם יחד, ובפרט על הוראות החוקים שלהלן:

- חוק התכנון והבניה התשכ"ה-1965, על תקנותיו וההיתרים מתוקפו; ר' פירוט תחת מגזר האנרגיה במסמך זה.
- תוכניות מתאר ארציות, מחוזיות ומקומיות; תוכניות אלו קובעות את ייעודו של השטח ואת מגבלות הבניה והשימוש החלות בו.
- חוק שמירת הניקיון התשמ"ד-1984, על תקנותיו; חוק זה מעגן את האיסור להשליך פסולת, פסולת בנין או גרוטות רכב ברשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד. תקנות מתוקף החוק מתייחסות בין היתר למיחזור בקבוקי פלסטיק. החוק קובע הוראות עונשיות למפר אותו.
- חוק שמירת הסביבה החופית, התשס"ד-2004; ר' פירוט תחת מגזר תשתיות מים לעיל.
- חוק מניעת מפגעים, התשכ"א-1961, על תקנותיו; ר' פירוט תחת מגזר אנרגיה לעיל.
- חוקי עזר עירוניים לעניין טיפול בפסולת וחובות מחזור, ככל שרלוונטי; כיום, חלק מרכזי מנושא הטיפול בפסולת מוסדר באמצעות הרשויות המקומיות. חלק מן הרשויות מתקינות חוקי עזר לטיפול בפסולת בכלל ובפסולת בניין בפרט, היכולות להטיל על הפרוייקט חובות ומגבלות.

דוגמא למדדים בתכנית לניהול סיכונים סביבתית ראה בנספח 1

כיצד ניתן היה לצמצם את הסיכון בעניין תעשיות אלקטרוכימיות?

לו היו הבנקים המעורבים מאמצים את ההליך לניהול סיכונים סביבתיים, כמוצע בנספחים 1 ו-2, היו נחסכים מהם הרבה עוגמת נפש וחובות אבודים כמפורט להלן:

- הפרויקט היה מסווג כבעל סיכון גבוה (דרגה A) ומכך היה מקבל תשומת לב גבוהה ברמת הסקירה הראשונית.
- בשלב הערכת הפרויקט, הכנת תסקיר על-ידי הלקוח (המפעל) היתה מזהה ליקויים בניהול הסביבתי, במערכת הדיווח והבקרה ובתכנית פעולה במקרה של ליקויים.
- הבנק היה עומד על כך כי ללקוח אין יכולת ברורה בניהול סביבתי ואפשר שהיו נקבעים לו מדדים קשוחים יותר במתן ההלוואה, בדרישות הדיווח או שהיו עומדים על קיום מערכת ניהול שכזו טרם אישור ההלוואה.
- ייתכן והיו שוכרים שירותיו של מומחה חיצוני לשלב הערכת הפרויקט ואו ליוויו.
- הבנק היה מקיים מעקב על ההלוואות ומבצע הערכות עיתיות בתדירות שיקבע. לא היו מוזרמים כספים נוספים מבלי לעמוד על רמת הניהול הסביבתי, הדיווח והבקרה הנדרשים.
- הבנק היה יוזם ביקורי פיקוח באתר הלקוח לוודא קיום כל הנחיותיו.
- תקריות חמורות, כפי שאכן קרו במפעל, היו זוכות להתייחסות מיוחדת הן מצד הלקוח והן מצד הבנק, על-פי הסכם ההלוואה שנחתם ביניהם.
- הבנק היה בוחן שיתוף הקהילה בפרויקט ומידת ההשפעה שיש למפעל על הקהילה והסביבה.
- על-פי טבלת המדדים המוצעת בנספח 2 עבור התעשייה הכימית, היה מפעל תעשיות אלקטרוכימיות מקבל ציון נמוך בכל המדדים, דבר שהיה מדליק נורת אזהרה אצל מממני הפרויקט (הבנקים).

מקומם של בנק ישראל והמפקח על הבנקים בניהול סיכונים סביבתיים

ניהול סיכונים סביבתיים באופן אחראי איננו אינטרס צר של גוף פיננסי זה או אחר אלא הוא מהווה נדבך הכרחי בניהול מערכת פיננסית כלל משקית יציבה. על כן, אין להשאיר את המגמות הנכונות שתוארו לעיל לחלחל לשוק הפיננסי בארץ באופן וולונטרי, אלא על הגופים הנושאים באחריות ובסמכויות לשמירת היציבות הפיננסית במשק הישראלי, להשמיע את קולם בנושא ולהוביל את התהליך של הטמעת נורמות ראויות להערכתם וניהולם של סיכונים סביבתיים. הגוף המרכזי ביותר לעניין זה הינו כמובן בנק ישראל, הנושא באחריות רחבה בכל הנוגע ליציבות המשק הישראלי.

חוק בנק ישראל, תשי"ד-1954 קובע את תפקידיו של בנק ישראל, ובראשם שימוש באמצעים מוניטאריים לייצוב ערכו של המטבע הישראלי ולקידום רמה גבוהה של ייצור, תעסוקה הכנסה לאומית והשקעות הון בישראל (סעיף 3 לחוק). הלכה למעשה מהווה בנק ישראל את הגוף האחראי לפעילותו התקינה של המשק הכלכלי במדינה, ונתון בידיו מגוון רחב של כלים וסמכויות להשגת יעד חשוב זה.

מן הסקירה שניתנה קודם לכן, על התייחסותם של גופים מקבילים לבנק ישראל בעולם לנושא הסיכונים הסביבתיים (ראה בפרק שכותרתו "פיקוח על הבנקים בעולם"), עולה כי גם בגופים אלו

הולכת ומתחזקת המגמה הברורה לראות ניהול סיכונים סביבתיים כחלק הכרחי וחשוב בניהול והערכת סיכונים פיננסיים בבנקים השונים. כתוצאה מכך ניתן לראות שורה של התייחסויות לנושא זה, החל מפרסום הנחיות רשמיות ועד להתבטאויות בלתי פורמאליות.

ניתן לשער כי מגמה זו מתחזקת נוכח הפיכתו של הסיכון הסביבתי לברור ומשמעותי יותר בשווקים המקומיים והבינלאומיים כאחד. תפקידם של גופים אלו במדינות השונות הינו לזהות את הסיכונים הקיימים ולהנחות את הבנקים כיצד להתמודד עם סיכונים אלו באופן שימזער את הסיכון למשק בכללו. על כן, ככל שגדלה חשיפתו של בנק לסיכונים סביבתיים, כפי שקורה כיום, כך הולכת ומתבהרת אחריותו של הבנק המרכזי להורות על התייחסות לסיכון זה ועל ניהולו הראוי.

בתוך בנק ישראל, האינסטנציה האמונה על נושאים אלו הינה **המפקח על הבנקים**. גוף זה, השואב את סמכותו מ**פקודת הבנקאות, 1941**, רשאי ליתן הוראות לעניין פעילותו וניהולו של תאגיד בנקאי כדי להבטיח את ניהולו התקין, את השמירה על כספי לקוחותיו וכדי למנוע פגיעה ביכולתו לקיים את התחייבויותיו (ראה בסעיף 5 לפקודה).

מכוח סמכותו זו, מפרסם המפקח על הבנקים הוראות וחוזרים שונים שמטרתם להנחות את הבנקים כיצד לנהוג בנושאים שונים. כך, פורסמו בעבר על ידי המפקח הוראות שעניינן הסדרת גביית עמלות על ידי הבנק, בקרת אשראי, הטיפול בחובות בעייתיים ועוד. אין כל ספק, כי מתוקף תפקידו של המפקח בשמירת היציבות במשק פנימה וכן אל מול שווקים בעולם, שומה עליו לעשות שימוש דומה בסמכותו ולהנהיג קו מנחה בנושא התחשבות בסיכונים הסביבתיים וגיבוש הנחיות לתכנית לניהול סיכונים סביבתיים. נציגי אדם טבע ודין פנו אל המפקח על הבנקים בבקשה כי יורה לבנקים לכלול את הסיכונים הסביבתיים במסגרת מגוון הסיכונים אותם הם מנהלים. בתשובתו ציין המפקח על הבנקים כי בכוונתו "להסב את תשומת ליבם של התאגידים הבנקאיים להתעצמות החשיפה לסיכונים סביבתיים בשנים האחרונות, ולצורך להתייחס לסיכונים אלה לאורך כל תהליך קבלת ההחלטות העסקיות – ובמיוחד בתחום האשראי" (22 אוקטובר 2006).

גם אם משמעות הדבר איננה בהכרח פרסום הנחיות מפורטות מלאות ברוח הצעתנו שהוצגה לעיל, עדיין ברור כי הגיעה העת לכל הפחות לפתוח בשלב הראשון ביישום הנושא בבנקים בישראל. ייתכן ובדומה ל-OCC וה-FDIC יש לגבש, בשלב הראשון, הנחיות כלליות לצורת הערכה וניהול סיכונים אלה, שיטות הטמעה בארגונים השונים ומערך הדרכה ובקרה ביישום התכניות.

סיכום

ישראל מצויה כיום במידה רבה בנקודת מפנה בה עובר סולם הערכים הכלכלי והסביבתי גם יחד תהליך של עיצוב מחדש, השואב את השראתו מן הידע המדעי כמו גם מן המגמות הכלכליות העולמיות. בתקופה זו ממש מתעצבות הנורמות החברתיות והמשפטיות הצפויות לחלוש על תחום דינאמי ומתפתח זה. אין כל ספק כי גופים שישכילו להפנים את תהליכי השינוי, ולהכיר בקשר הבלתי יינתק בין הכלכלה לבין הסביבה, יצאו מתהליך זה כשידם על העליונה. ההבנה כי פגיעה בסביבה מהווה סיכון פיננסי משמעותי ביותר, אשר חייב להילקח בחשבון בעת הערכת סיכונים וקבלת החלטות פיננסיות, חיונית לשם התנהלות עסקית ראויה, וכל התעלמות ממנה על ידי גופים פיננסיים כגון בנקים ובתי השקעות מהווה מעילה בתפקידם החשוב במערכת הכלכלית המקומית והעולמית גם יחד.

מקורות

בנק ישראל - המפקח על הבנקים, 2004, נוהל 339 – ניהול סיכונים

המשרד להגנת הסביבה, 2004, המדריך למלווה על סיכונים פיננסיים סביבתיים

ידיעות אחרונות, 2005, "עמוק באדמה", כתבה ממדור "7 ימים" מיום 7/1/2005

תיק בימ"ש - פשיטת רגל 275/04, 2004, תעשיות אלקטרוכימיות 1952 בע"מ

ת"פ 8753/02 מדינת ישראל נ' חיפה כימיקלים בע"מ

ת"פ 4128/04 מדינת ישראל נ' בתי זיקוק לנפט בע"מ ואח'

Board of Governors of the Federal Reserve System, USA, 2001, FFIEC IT Examination Handbook, http://www.ffiec.gov/ffiecinfobase/html_pages/it_01.html (22/8/06)

EPA site, <http://epa.gov/>

EPA, CERCLA, 1980, <http://www.epa.gov/region5/defs/html/cercla.htm>,
<http://www.epa.gov/superfund/action/law/cercla.htm> (19/9/06)

Equator Principles, 2006:
http://www.equator-principles.com/documents/Equator_Principles.pdf (15/7/06)

European Bank, environmental tools for financial intermediaries - Environmental risk management manual, <http://www.ebrd.com/enviro/tools/fi.htm> (30/10/06)

FDIC (OCC), 1993, FDIC Financial Institution Letter (FIL--14--93): GUIDELINES FOR AN ENVIRONMENTAL RISK PROGRAM,
<http://www.fdic.gov/regulations/laws/rules/5000-4900.html> (15/8/06)

Federal Reserve Board, 1997, Risk management introduction,
http://www.federalreserve.gov/boarddocs/SupManual/us_branches/usb_p3.pdf
(17/8/06)

HSBC, Guide to Credit Scoring, Credit Reference and Fraud Prevention Agencies

HSBC, sustainable approach to banking - Sector guidelines,
<http://www.hsbc.com/hsbc/csr/our-sustainable-approach-to-banking/products-and-services> (20/7/06)

IFC, 2006, E&S Review Procedures, Ver. 1

Social Fund, 2004, Are the Equator Principles Sincere or Spin?,
<http://www.socialfunds.com/news/article.cgi/article1436.html> (15/7/06)

UBS, 2005, UBS Environmental Policy

UNEP, 1997, CERCLA - Comprehensive Environmental Response, Compensation and Liability Act

UNEP FI <http://www.unepfi.org/>

UNEP FI, 2006, What is the Environmental Responsibility of Banks?
<http://www.unepfi.org/events/2006/athens/index.html> (13/8/06)

פסקי דין זרים :

United States v. Fleet Factors Corp., 901 F.2d 1550, 1557-58(11th Cir. 1990)

Kelley v. Environmental Protection Agency, 15 F.3d 1107, 1110 (D.C. Cir. 1994)

נספח: מדדים בתכנית לניהול סיכונים סביבתית

מוצע בזאת כי פרויקטים שונים יוערכו במדדים אובייקטיביים ככל הניתן. לצורך כך יש להתאים לגוף הפיננסי מערכת קבלת החלטות שתיעזר בציון משוקלל לפרויקט, לצורך החלטה על היקף המימון, הריבית ותנאים אחרים. אט"ד מציעה כי פרויקטים בעלי אופי מובהק ייבחנו על-פי מדדים אופייניים, דוגמת סקטורים אלה. יש להתעלם ממדדים שאינם רלוונטיים לאותו פרויקט ולשנות את הציון המשוקלל בהתאם.

תחום התעשייה הכימית

נושא	משקל (%)	ציון (0-5)
עמידה בתקנים		0 – אינם עומדים ברוב התקנים המחייבים לסקטור זה 5 – עומדים בכל התקנים המחייבים ובתקנים וולונטריים וכן הגדירו תקנים והנחיות מחמירים פנימיים לארגון
טכנולוגיה		0 – טכנולוגיה ישנה שאינה בשימוש יותר במדינות מערביות 5 – טכנולוגיה חדשה אשר נבדקה והוכחה כיעילה ואמינה
רמת סיכון של חומרים שבשימוש		0 – שימוש בחומרים בדרגת סיכון גבוהה מאוד 5 – שימוש בחומרים בדרגת סיכון נמוכה מאוד
כמויות וצורות אכסון חומרים מסוכנים		0 – אכסון חומרים מסוכנים רבים ו/או בשיטות מיושנות 5 – אכסון חומרים מסוכנים מועטים ו/או בשיטות חדישות
רגישות נופית וביולוגית של סביבת הפרויקט		0 – סביבת הפרויקט הינה סביבה רגישה ו/או קרובה לשמורות וערכי טבע נדירים 5 – הפרויקט ממוקם באזור בעל רגישות נופית וביולוגית נמוכה
רגישות הידרולוגית		0 – הפרויקט ממוקם מעל מאגר מי תהום גדול ו/או הנמצא קרוב לפני הקרקע 5 – הפרויקט אינו ממוקם מעל מאגר מי תהום ו/או מאגר הנמצא עמוק מתחת לפני הקרקע
שיעור החומרים המסוכנים במוצרים (מתכות כבדות, למשל) - בחינת המגמות		0 – מוצרי החברה מצביעים על מגמת עלייה בריכוז החומרים המסוכנים או אין מגמת ירידה 5 – מוצרי החברה עומדים בעקביות בתקן אירופי
שיעור השפכים המושבים וניטרול גורמים מסוכנים בהם		0 – בפרויקט אין מערכת להשבת שפכים ו/או ניטרולם לפני שפיכתם 5 – בפרויקט קיימת מערכת להשבת שפכים וניטרולם בתצורת ZLD (Zero Liquid Discharge)
קרבה לאוכלוסיה		0 – הפרויקט ממוקם בקרבת ישובים בעלי אוכלוסיה גדולה 5 – הפרויקט ממוקם באזור תעשייה ייעודי המרוחק באופן בטוח ממקום ישוב
שיעור הפסולת המושבת		0 – בפרויקט אין מיחזור 5 – בפרויקט השבה של למעלה מ-75%
הפחתה במקור - מגמות		בחינת מגמות השתפרות

תחום האנרגיה

ציון (0-5)	משקל (%)	נושא
5 – עומדים בכל התקנים המחייבים ובתקנים וולונטריים וכן הגדירו תקנים והנחיות מחמירים פנימיים לארגון	0 – אינם עומדים ברוב התקנים המחייבים לסקטור זה	עמידה בתקנים
5 – טכנולוגיה חדשה אשר נבדקה והוכחה כיעילה ואמינה	0 – טכנולוגיה ישנה שאינה בשימוש יותר במדינות מערביות	טכנולוגיה
5 - יינתן לפרויקטים המשתמשים בעיקר בדלק פוסילי נקי (גז טבעי) או שאינם משתמשים בדלקים פוסיליים כלל	0- יינתן לפרויקטים המשתמשים בעיקר בדלק פוסילי מלוכלך (מזוט כבד)	רמת ניקיון דלקים פוסיליים בשימוש (ניתן למדידה גם באחוז הגופרית שבדלקים)
5 - יינתן לפרויקטים המשתמשים באנרגיות מתחדשות ביותר מ-50% מצריכת האנרגיה שלהם	0 – יינתן לפרויקטים שאינם משתמשים באנרגיות מתחדשות כלל	אנרגיות מתחדשות
5- יינתן לפרויקטים בהם יחס אנרגיה מושקעת לתוצר הינו נמוך משמעותית ביחס לממוצע באותו ענף	0- יינתן לפרויקטים בהם יחס אנרגיה מושקעת לתוצר הינו גבוה משמעותית ביחס לממוצע באותו ענף	יחס אנרגיה מושקעת לתוצר
5- יינתן לפרויקטים העומדים במדדים של ה-CDM ושנמצאים בהליך לאישור תכנית שכזו	0- יינתן לפרויקטים הרחוקים מהתייעלות בפליטות גזי חממה בהתאם ל-CDM	עמידה בתוכנית הסחר בפליטות של האיחוד האירופי (CDM)
5- יינתן לפרויקטים אשר: <ul style="list-style-type: none"> • יש להם מעקב ארוך שנים בצריכת אנרגיה ושמוכיחים התייעלות מתמדת • מבצעים סקרי אנרגיה באופן עקבי ועיתי • עומדים בתקנות מקורות האנרגיה בנוגע לחיסכון 	0- יינתן לפרויקטים אשר: <ul style="list-style-type: none"> • אין להם מעקב לגבי צריכת האנרגיה ולא הוכיחו התייעלות כלשהי בצריכה • אינם מבצעים סקרי אנרגיה • לא עומדים בתקנות מקורות האנרגיה בנוגע לחיסכון 	התייעלות אנרגטית <ul style="list-style-type: none"> • היסטוריית שיפור בצריכת אנרגיה ליחידת תוצר / הכנסת טכנולוגיות לצמצום צריכת אנרגיה (ניצול חום שיורי, בקרת צריכה וכו') • ביצוע סקרי אנרגיה • חסכון באנרגיה בהתאם לתקנות מקורות האנרגיה

תחום תשתיות מים

ציון (0-5)		משקל (%)	נושא
5 – עומדים בכל התקנים המחייבים ובתקנים וולונטריים וכן הגדירו תקנים והנחיות מחמירים פנימיים לארגון	0 – אינם עומדים ברוב התקנים המחייבים לסקטור זה		עמידה בתקנים
5 – טכנולוגיה חדשה אשר נבדקה והוכחה כיעילה ואמינה	0 – טכנולוגיה ישנה שאינה בשימוש יותר במדינות מערביות		טכנולוגיה
5 – הפרויקט ממוקם באזור בעל רגישות נופית וביולוגית נמוכה ו/או בוצע ניסוי מקדים (Pilot)	0 – סביבת הפרויקט הינה סביבה רגישה ו/או קרובה לשמורות וערכי טבע נדירים בסביבה מימית		רגישות נופית וביולוגית של סביבת הפרויקט
5- הפרויקט ממוקם ליד מקור מים מתחדש	0 – הפרויקט ממוקם ליד מקור מים בלתי מתחדש		מקור המים
5- הפרויקט עושה שימוש במקור רחוק ממזהמים	0- הפרויקט עושה שימוש במקור מזוהם		רגישות המקור לזיהום
5- קיימת סבירות כי הפרויקט יגרור שיפור באיכות ו/או בכמות המים של גורמים שכנים או הנמצאים במורד הזרם	0- הפרויקט עלול ליצור פגיעה באיכות ו/או בכמות המים של גורמים שכנים או הנמצאים במורד הזרם		השפעה על גורמים שכנים או הנמצאים במורד הזרם

תחום שטחים פתוחים, נדל"ן ובנייה

ציון (0-5)	משקל (%)	נושא
5 – עומדים בכל התקנים המחייבים ובתקנים וולונטריים וכן הגדירו תקנים והנחיות מחמירים פנימיים לארגון	0 – אינם עומדים ברוב התקנים המחייבים לסקטור זה	עמידה בתקנים
5 – הפרויקט מקצה שטח לשצ"פים ולמוסדות ציבור הרבה מעבר לתקנים המחייבים	0 – הפרויקט מקצה מינימום שטח לשצ"פים ולמוסדות ציבור על-פי התקנים המחייבים או למטה מכך	עמידה בהנחיות למכסות שטחים ציבוריים פתוחים ומוסדות ציבור (הנחית ממשלה)
5 – טכנולוגיה חדשה אשר נבדקה והוכחה כיעילה ואמינה, חסכונית במשאבים ומיחזורם ("בנייה ירוקה").	0 – טכנולוגיה ישנה הצורכת משאבי טבע רבים בבזבזנות, שאינה בשימוש יותר במדינות מערביות	טכנולוגיה ושימוש במשאבי טבע
5 – פרויקט הממוקם בסביבה מופרעת כבר, רחוק מערכי טבע וממערכות אקולוגיות רגישות	0 – פרויקט הממוקם בסביבה בתולית, בקרבה מטרידה לערכי טבע ולמערכות אקולוגיות רגישות	מיקום הפרויקט ורגישות סביבתית
5 – פרויקט המשתמש בעורקי תחבורה וקווי תשתיות קיימים	0 – פרויקט המצריך הקמת עורקי תחבורה חדשים וקווי תשתיות	שימוש בעורקי תחבורה ותשתיות
5 - פרויקט שאינו מחויב בתסקיר השפעה על הסביבה, אך מספק באופן וולונטרי תסקיר בעל מידע מקיף ביותר ואינו מעיד על פגיעה בסביבה רגישה.	0 - פרויקט המחויב בתסקיר השפעה על הסביבה המספק מידע דל ביותר או מעיד על פגיעה בלתי הפיכה בסביבה רגישה ; או פרויקט שאינו מחויב בתסקיר אך ניכר על פניו בפגיעה פוטנציאלית ובצורך בתסקיר כזה שאינו קיים.	תסקירי השפעה על הסביבה